

Nieuwsbrief - EHRC Updates 2025-4

Nummer 4, 2025

Redactie: J.H. Gerards, H. Morre, J. Krommendijk, S. Lambrecht, P. Ölçer, B. Aarrass, L.E. Burgers, P. Cannoot, L.R. Glas, C. Mak, D.A.G. van Toor en C. Van de Graaf.

INHOUDSOPGAVE

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0218JUD003306722 18-02-2025

Romanchenko en Kharazishvili t. Georgië, EHRM 18 februari 2025, nrs. 33067/22 en 37832/22

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0218JUD000025712 18-02-2025

Objective Television and Radio Broadcasting Company e.a. t. Azerbeidzjan, EHRM 18 februari 2025, nr. 257/12

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD005631015 13-02-2025

P. t. Polen, EHRM 13 februari 2025, nr. 56310/15

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD005140919 13-02-2025

Macharik e.a. t. Tsjechië, EHRM 13 februari 2025, nr. 51409/19

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD000529716 13-02-2025

Ishkhanyan t. Armenië, EHRM 13 februari 2025, nr. 5297/16

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD002279019 13-02-2025

Denysyuk e.a. t. Oekraïne, EHRM 13 februari 2025, nrs. 22790/19 e.a.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0211JUD001188422 11-02-2025

Novaya Gazeta e.a. t. Rusland, EHRM 11 februari 2025, nrs. 11884/22 en 161 andere,

Europees Hof voor de Rechten van de Mens,

ECLI:CE:ECHR:2025:0128DEC005665822 28-01-2025

Secară t. Roemenië, EHRM 28 januari 2025 (ontv.besl.), nr. 56658/22

Annotatie

R.F. e.a. t. Duitsland (EHRM, nr. 46808/16) – Geen duomoederschap van

rechtswege voor de genetische moeder

M.J. Vonk en L.A. van Roermund

RECHTSPRAAK

**Denysyuk e.a. t. Oekraïne, EHRM 13 februari 2025, nrs.
22790/19 e.a.**

Drie Oekraïeners waren betrokken in een strafrechtelijk corruptieonderzoek; een vierde was hun advocaat. Jegens alle vier de klagers zijn surveillancemaatregelen getroffen, zoals telefoontaps en videomonitoring. De autorisatiebeslissingen hiervoor zijn in strijd met art. 38 EVRM niet aan het EHRM verstrekt. Gelet daarop en vanwege het ontbreken van voldoende wettelijke en procedurele waarborgen tegen misbruik van bevoegdheid oordeelt het EHRM dat het privéleven van betrokkenen (art. 8 EVRM) is geschonden. Dit geldt in het bijzonder ook voor de advocaat, omdat het in zijn geval ging om het afluisteren van gesprekken die beschermd konden zijn door het privilege van de advocaat.

In 2018 is eerste klager – voormalig hoofd van een regionaal onderdeel van de belastingdienst – aangehouden op verdenking van grootschalige corruptie en machtsmisbruik. In verband met het onderzoek daarnaar zijn er maatregelen tegen hem getroffen zoals telefoontaps en audio- en videomonitoring. Ook de andere klagers zijn in verband met strafrechtelijke onderzoeken onderworpen aan verschillende vormen van surveillance. Een van hen – vierde klager – is een van de advocaten van de eerste drie klagers.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat de monitoring en surveillance een schending hebben opgeleverd van hun privéleven (art. 8 EVRM). Ten aanzien van de eerste drie klagers stelt het Hof allereerst vast dat onzorgvuldig is omgegaan met de rechterlijke autorisatie van de monitoringsmaatregelen. De regering heeft ook geen inzage gegeven in de beslissingen die hierover zijn genomen. Het EHRM concludeert daaruit dat niet is gebleken dat de getroffen maatregelen wettig waren naar nationaal recht. Het Hof stelt daarnaast vast dat er naar nationaal recht te weinig waarborgen waren om te beschermen tegen misbruik van de monitoringsbevoegdheid, met name waar het ging om de vertrouwelijkheid van de

communicatie tussen de drie klagers en hun advocaten. In het bijzonder ontbrak daarop goed toezicht. De eerste drie klagers hebben verder onvoldoende informatie gekregen om de beslissingen effectief te kunnen aanvechten. Een en ander betekent dat art. 8 EVRM is geschonden.

Specifiek ten aanzien van de vierde klager – de advocaat – oordeelt het Hof bovendien dat inbreuk is gemaakt op het communicatiegeheim doordat zijn telefoongesprekken met de eerste drie klagers zijn afgeluisterd. Hierbij bestonden geen afdoende procedurele maatregelen om ervoor te zorgen dat geprivilegieerd materiaal niet kon worden onderschept. Zeker nu ook hier een effectief rechtsmiddel ontbrak, is ook hier sprake van een schending van art. 8 EVRM.

Tot slot oordeelt het Hof dat art. 38 EVRM is geschonden doordat de staat heeft nagelaten om de door het EHRM gevraagde informatie te verstrekken met betrekking tot de surveillancebeslissingen.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 13-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD002279019

Zaaknummer: 22790/19 e.a.

Wetsartikelen: EVRM art. 8 en EVRM art. 38

RECHTSPRAAK

Ishkhanyan t. Armenië, EHRM 13 februari 2025, nr. 5297/16

Bij een vreedzame demonstratie in Armenië zijn tweehonderd mensen opgepakt en ‘binnengebracht’ bij het politiebureau, waar zij verschillende uren werden vastgehouden. Daarbij is de maximale termijn voor het vasthouden bij ‘binnenbrengen’ – drie uur – overschreden zonder legitieme verklaring. Het EHRM acht niet alleen dat problematisch, maar overweegt ook dat sprake van het massaal oppakken en detineren van mensen, waarbij geen geïndividualiseerde beoordeling werd gegeven van de strafbaarheid van hun gedrag. Daarmee is niet aangetoond dat er een redelijke verdenking van een strafbaar feit ten grondslag lag aan de vrijheidsbeneming en is gehandeld in strijd met art. 5 lid 1 EVRM.

In verband met een voornemen in Armenië om de elektriciteitsprijzen aanzienlijk te verhogen werden verschillende demonstraties georganiseerd. Daarbij werd een aantal belangrijke wegen geblokkeerd. De politie verzocht de demonstranten daarom om ergens anders naartoe te gaan, maar dat gebeurde niet. Hoewel de protesten rustig en vreedzaam verliepen, heeft de politie uiteindelijk ingegrepen en de demonstratie met stevige maatregelen beëindigd. Hierbij zijn zo’n tweehonderd mensen opgepakt en tijdelijk vastgehouden op het politiebureau, waaronder klager. Naar aanleiding van de politieactie heeft een onderzoek plaatsgevonden, waarbij aan verschillende politiemensen tuchtsancties zijn opgelegd.

Voor het EHRM heeft klager gesteld dat zijn (kortdurende) detentie in verband met zijn deelname aan de demonstratie in strijd is gekomen met het EVRM. Het EHRM overweegt dat niet is gebleken van een zodanig handelen jegens klager dat art. 3 EVRM is geraakt; de klacht daarover verklaart het Hof dan ook kennelijk ongegrond. Het Hof behandelt de gerelateerde klacht over de vrijheidsbeneming onder art. 5 lid 1 EVRM wel ten gronde. Daarover merkt het Hof op dat klager is vastgehouden op basis van een procedure voor ‘binnenbrengen’ van personen waarvan de betrokkenheid bij een eventueel delict zou moeten worden vastgesteld.

Daarvoor geldt normaal een maximale duur van drie uur, maar die is hier overschreden. Nu hij niet vrij was om het politiebureau te verlaten, moet worden gesproken van vrijheidsbeneming. Gelet op de feiten van de zaak, in het bijzonder de vreedzame aard van de demonstratie, is het Hof er niet van overtuigd dat er jegens klager een redelijke verdenking bestond die een grondslag kon vormen voor deze detentie. Bovendien was sprake van het massaal oppakken en detineren van mensen, waarbij geen sprake was van een geïndividualiseerde beoordeling van de strafbaarheid van hun gedrag. Dit betekent dat art. 5 lid 1 EVRM is geschonden.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 13-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD000529716

Zaaknummer: 5297/16

Wetsartikelen: EVRM art. 5 lid 1

RECHTSPRAAK

Macharik e.a. t. Tsjechië, EHRM 13 februari 2025, nr. 51409/19

In 2011 werd de Tsjechische politie gemachtigd om de mailbox van een onderneming te doorzoeken in het kader van een onderzoek naar belastingontduiking. Uit doorgestuurde mails van Macharik bleek dat zij een van de betrokkenen was en op die basis is zij veroordeeld. Volgens het EHRM was er op het moment van de machtiging zoveel onduidelijkheid over de vraag of inhoudsgegevens mochten worden geraadpleegd dat art. 8 EVRM is geschonden. Nu de informatie te goeder trouw is verkregen en Macharik verder een eerlijk proces heeft gehad, was het gebruik ervan als bewijsmateriaal niet in strijd met art. 6 EVRM.

In 2011 gaf een rechter een machtiging aan de politie om alle verkeers- en inhoudsgegevens die via de mailbox van onderneming P. was verlopen te verzamelen, vanaf het allereerste moment waarop dit mogelijk was. Het doel hiervan was om informatie te verkrijgen in een onderzoek naar belastingontduiking door bedrijfsleider M.P. en de vertegenwoordigers van nog zo'n veertig andere ondernemingen. De serviceprovider verstrekke al deze gegevens en na inspectie hiervan opende de politie ook een onderzoek naar klaagster. Haar werd daarop belastingontwijking ten laste gelegd en verschillende door klaagster geschreven e-mails werden gebruikt als bewijsmateriaal in de strafzaak tegen haar. Een verzoek van haar kant om de e-mails uit het dossier te wissen omdat het niet ging om verkeersgegevens werd afgewezen.

Voor het EHRM heeft klaagster gesteld dat het verkrijgen van toegang tot de inhoud van haar e-mails in strijd was met art. 8 EVRM, omdat hiervoor geen wettelijke basis bestond. Het Hof herinnert eraan dat bij het onderscheppen van communicatie een voldoende duidelijke en met waarborgen omklede wettelijke grondslag moet bestaan. In het onderhavige geval waren de mails van klaagster door een medewerker van het bedrijf doorgestuurd naar een aan andere medewerker. Ook dan is art. 8 EVRM volgens het Hof nog van toepassing, want als iemand

een e-mail stuurt doet deze persoon niet zomaar afstand van het recht op privacy door de hypothetische kans te aanvaarden dat zo'n mail wordt doorgestuurd naar een ander. Dit betekent dat klagster een redelijke privacyverwachting kon hebben en dat door het onderscheppen en lezen van de e-mails inbreuk is gemaakt op art. 8 EVRM.

Het Hof stelt verder vast dat in 2011 de nationale wetgeving alleen voorzag in een basis voor het onderscheppen van communicatiedata, waarbij het volgens de geldende rechtspraak alleen ging om verkeersgegevens. In een uitspraak uit 2011 heeft het Constitutionele Hof echter verklaard dat ook inhoudsgegevens onder de wettelijke bepaling konden vallen. De interceptiemachtiging is afgegeven in de periode waarin deze nieuwe uitleg gold.

Tegelijkertijd acht het EHRM van belang dat geen van de rechters aandacht heeft besteed aan klagsters argument dat de inhoud van haar berichten niet had mogen worden bestudeerd. Voor zover er wel op is ingegaan, zijn bovendien op nationaal niveau tegenstrijdige conclusies bereikt. Daaruit blijkt dat de wettelijke grondslag op het moment waarop de machtiging werd afgegeven in ieder geval niet eenduidig werd uitgelegd. Dit levert een schending op van art. 8 EVRM.

Klagster heeft verder gesteld dat de inhoud van de e-mails niet als bewijsmateriaal in de strafzaak tegen haar had mogen worden ingebracht, gelet op het ontbreken van een wettelijke grondslag voor het verkrijgen ervan. Het Hof merkt daarover op dat de politie het materiaal wel te goeder trouw heeft verkregen, op basis van een machtiging waarvan zij mochten aannemen dat het rechtmatig was om de e-mails te bestuderen. Klagster heeft verder een eerlijk proces gekregen en heeft de inhoud van de e-mails en de daarop gebaseerde tenlastelegging niet als zodanig betwist. Dit betekent dat art. 6 lid 1 EVRM niet is geschonden.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 13-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD005140919

Zaaknummer: 51409/19

Wetsartikelen: EVRM art. 6 en EVRM art. 8

RECHTSPRAAK

Novaya Gazeta e.a. t. Rusland, EHRM 11 februari 2025, nrs. 11884/22 en 161 andere,

Na de inval in Oekraïne zijn in Rusland maatregelen getroffen om kritische uitingen aan banden te leggen. In deze zaak klagen 178 individuen en twee nieuwsmedia over hoge sancties die zijn opgelegd wegens, bijvoorbeeld, het uitspreken van solidariteit met Oekraïne, het delen van informatie over aantallen burgerslachtoffers en het houden van vreedzame anti-oorlogsprotesten. Het EHRM overweegt dat het doel hiervan niet alleen was om individuen te bestraffen, maar ook om een boodschap van intimidatie aan de bevolking te sturen en onafhankelijke stemmen tot zwijgen te brengen. Dit is evident in strijd met de uitingsvrijheid, zodat art. 10 EVRM is geschonden.

Naar aanleiding van de Russische inval in Oekraïne (de ‘speciale militaire operatie’) in 2022 is in Rusland een aantal beperkingen van de uitingsvrijheid opgelegd. Zo mochten alleen ‘officiële bronnen’ rapporteren over de ‘operatie’ en werd het strafbaar gesteld om de Russische strijdkrachten in diskrediet te brengen of daar valse informatie over te verspreiden. De onderhavige 162 zaken zijn aangebracht door in totaal 178 individuen en twee onafhankelijke nieuwsorganisaties, die allemaal strafrechtelijk of bestuursrechtelijk zijn veroordeeld wegens overtreding van deze nieuwe regels. Het ging daarbij onder meer om veroordelingen wegens vreedzame anti-oorlogsprotesten, het uitspreken van steun aan of solidariteit met Oekraïne, het delen van informatie over aantallen burgerslachtoffers en het in algemene zin bekritisieren van de Russische regering. In een geval is een oppositiepoliticus 25 jaar gevangenisstraf opgelegd voor speeches die hij had gehouden bij internationale organisaties en waarbij volgens de autoriteiten sprake was geweest van landverraad. Ook in andere gevallen zijn gevangenisstraffen opgelegd, maar soms ook hogere of lagere boetes. Eerste klager, de krant *Novaya Gazeta*, is onder meer zijn publicatielicentie kwijtgeraakt, ondanks een eerdere interimmaatregel van het EHRM met de strekking dat de activiteiten van de krant niet mochten worden geblokkeerd of beëindigd.

Voor het EHRM hebben alle klagers gesteld dat hun door art. 10 EVRM beschermde uitingsvrijheid is geschonden door de maatregelen en de opgelegde sancties. Het EHRM stelt vast dat in alle gevallen inderdaad inbreuk is gemaakt op deze vrijheid. Het heeft ernstige twijfels over de vraag of deze inbreuken voldoende bij wet waren voorzien, zeker gelet op het zeer brede aantal uitingen dat is bestraft. Vrijwel alle informatievoorziening die afweek van de officiële lezing van de feiten werd gezien als schadelijk, zonder dat nationale rechters hebben gekeken naar de daadwerkelijke inhoud en impact van bepaalde uitingen of de goede trouw van de betrokkenen. Evenmin is op nationaal niveau op enig moment een belangenafweging uitgevoerd. De nationale rechters hebben zich geen rekenschap gegeven van het grote maatschappelijke belang van de materie, van de context van een gewapend conflict met vergaande implicaties voor de Europese en wereldwijde veiligheidssituatie, en van het in veel gevallen minimale belang dat met het bestraffen van bepaalde uitingen was gediend. In geen van de gevallen is bovendien opgeroepen tot haat, geweld of discriminatie. Zeer problematisch vindt het Hof ook dat in veel gevallen disproportioneel hoge sancties zijn opgelegd. Het doel daarvan was niet alleen om individuen te bestraffen, maar ook om een duidelijke boodschap van intimidatie te sturen aan de samenleving en onafhankelijke stemmen in Rusland tot zwijgen te brengen. Het Hof stelt dan ook een schending vast van art. 10 EVRM.

Doordat Rusland de interimmaatregel die was opgelegd jegens de *Novaya Gazeta* niet heeft nageleefd, stelt het Hof daarnaast een schending vast van art. 34 EVRM. Daarnaast stelt het in een aantal individuele gevallen schendingen vast van art. 3 EVRM (vanwege het plaatsen in een glazen cabine tijdens zittingen over voorarrest, van art. 5 EVRM (vanwege ontbrekende procedurele waarborgen rondom voorarrest) en van art. 8 EVRM (vanwege onzorgvuldig uitgevoerde huiszoeken).

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 11-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0211JUD001188422

Zaaknummer: 11884/22 en 161 andere

Wetsartikelen: EVRM art. 3, EVRM art. 5, EVRM art. 8, EVRM art. 10 en EVRM art. 34

RECHTSPRAAK

**Objective Television and Radio Broadcasting Company e.a.
t. Azerbeidzjan, EHRM 18 februari 2025, nr. 257/12**

In 2010 vond in Azerbeidzjan een procedure plaats voor de toewijzing van radiofrequenties. Na een zitting van de toewijzingscommissie werden de frequenties toegewezen aan de omroep 'Golden Prince'. Volgens het EHRM was de toewijzingsbeslissing onvoldoende onderbouwd. Niet alle vereisten voor toewijzing zijn in de motivering langsgelopen, de toewijzing bleek te zijn ingegeven door een vooraf niet gepubliceerd criterium en er zijn geen notulen verstrekt van de zitting. Daarnaast is gebleken dat enkele leden van de toewijzingscommissie nauwe familiale en zakelijke banden hadden met het winnende omroepbedrijf. Dit alles maakt dat de procedure in strijd met art. 10 EVRM is verlopen.

Klagers zijn een televisieomroep en enkele journalisten die in 2010 hebben meegedaan aan een tender voor het verwerven van uitzendfrequenties voor de radio. Na een open zitting van de toewijzingscommissie werden de frequenties toegewezen aan een ander omroepbedrijf. De verschillende omroepbedrijven die hadden meegedaan werden mondeling geïnformeerd over de uitslag en kregen ook een heel kort gemotiveerde schriftelijke beslissing, maar de toewijzingscommissie weigerde om een afschrift te verschaffen van de notulen van de open zitting. Klagers hebben geprocedeerd tegen de toewijzingsbeslissing, maar zonder succes.

Klagers hebben bij het EHRM gesteld dat de toewijzingsbeslissing in strijd met art. 10 EVRM is genomen. Het EHRM stelt voorop dat dit soort toewijzingsprocedures met voldoende waarborgen tegen willekeur moeten zijn omkleed. Tot die waarborgen behoort ook het geven van een voldoende motivering voor de genomen beslissingen. Op papier bestonden dergelijke waarborgen in Azerbeidzjan wel, maar het Hof is er niet van overtuigd dat de toewijzingsbeslissing uiteindelijk voldeed aan de motiveringsvereisten. De motivering was zo

kort dat daaruit de daadwerkelijke overwegingen voor de toewijzing niet of nauwelijks konden worden afgeleid. De verschillende toewijzingscriteria zijn niet stelselmatig afgelopen en uiteindelijk is doorslaggevend gewicht toegekend aan de 'originaliteit van het radioconcept', terwijl dat niet een van de criteria was die op voorhand waren gedefinieerd. Verder is geen volledig afschrift verschaft van de mondelinge zitting waarin de verschillende biedingen zijn besproken.

Hoewel het Hof overweegt dat het de zaak daarmee al zou kunnen afdoen op het ontbreken van een voldoende voorzienbare wettelijke grondslag, besluit het daarnaast in te gaan op de klachten over de samenstelling van de toewijzingscommissie. De leden van deze commissie waren direct benoemd door de president van Azerbeidzjan, kennelijk zonder voorafgaand openbaar consultatieproces of voorafgaande selectieprocedures. Dit is niet in overeenstemming met aanbevelingen die zijn gedaan door het Comité van Ministers en de Europese Mensenrechtencommissaris. Zorgwekkend acht het Hof verder dat enkele leden van de toewijzingscommissie nauwe familiale en zakelijke banden hadden met betrokkenen bij het omroepbedrijf dat uiteindelijk de tender heeft gewonnen. Een van de commissieleden was bijvoorbeeld de moeder van de directeur van het winnende bedrijf, zodat zij zich in ieder geval had moeten verschonen. Ook gelet hierop is de procedure in strijd geweest met art. 10 EVRM.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 18-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0218JUD000025712

Zaaknummer: 257/12

Wetsartikelen: EVRM art. 10

RECHTSPRAAK

P. t. Polen, EHRM 13 februari 2025, nr. 56310/15

P. was een goed functionerende docent bij een middelbare school. Tijdens uitjes nam hij twee keer zijn (mannelijke) partner mee en hij hield een internetdagboek bij waarin hij soms erotische gedachten noteerde. Toen dit uitkwam, werd P. na een tuchtprocedure ontslagen. Het EHRM is er niet van overtuigd dat P.'s seksuele gerichtheid, en daarmee een kernelement van zijn privéleven, de doorslag heeft gegeven bij het ontslag. Evenmin acht het de repercussies voor P.'s privéleven en reputatie zodanig dat op die grond art. 8 EVRM van toepassing zou zijn. Wel oordeelt het Hof dat art. 10 EVRM is geschonden.

Klager was docent bij een middelbare school, waar hij les gaf aan scholieren van tussen vijftien en achttien jaar oud. Hij werd als docent goed beoordeeld en er zijn nooit klachten tegen hem ingediend. In 2013 ging klager als begeleider mee op twee schoolreisjes. Tijdens een daarvan was ook klagers mannelijke partner korte tijd aanwezig, net als later tijdens een kampeerreis. Klager presenteerde zijn partner daar niet als zodanig, maar vertelde dat het ging om een neef. In dezelfde periode hield klager een openbaar internetdagboek bij waarop hij ook veel foto's plaatste van dagelijkse activiteiten van mannen, waarbij ook afbeeldingen waren van kussende, elkaar omhelzende of samen slapende mannen. De tekst bevatte af en toe openlijk erotische uitingen. Hoewel klager zijn blog geheimhield voor zijn collega's, werd het ontdekt door een leerling, die het rapporteerde bij de schoolleiding. Daarop is een tuchtzaak geopend tegen klager, waarin werd geoordeeld dat hij niet in de positie was om de morele attitude van zijn leerlingen goed vorm te geven. Gelet daarop is hij ontslagen.

Voor het EHRM heeft klager gesteld dat zijn ontslag in strijd is met art. 8 jo. 14 EVRM. Het Hof stelt voorop dat klagers ontslag niet rechtstreeks was ingegeven door een anti-LHBTI-beleid en dat in de tuchtrechtelijke uitspraak ook niet is verwezen naar klagers seksuele oriëntatie. Weliswaar staat buiten kijf dat zijn homoseksualiteit in wezen de kern vormde van de procedure tegen hem, maar tegelijkertijd is vast komen te staan dat de school al enkele jaren

op de hoogte was van klagers homoseksualiteit en dat nooit enige negatieve consequenties voor hem heeft gehad. Daardoor kan niet worden gezegd dat zijn seksuele oriëntatie als zodanig de opgelegde maatregel heeft ingegeven. Dat betekent ook dat de voor het ontslag gegeven redenen niet direct waren gerelateerd aan klagers privéleven, zodat niet op die grond kan worden aangenomen dat art. 8 EVRM in deze zaak van toepassing is. Het kan dan nog wel zo zijn dat de gevolgen van het ontslag een inbreuk op art. 8 EVRM opleverden, maar dan moeten die gevolgen wel ernstig genoeg zijn. Dat is hier niet het geval, omdat klager weliswaar is ontslagen, maar hij bijvoorbeeld geen beroepsverbod opgelegd heeft gekregen en na drie jaar de tuchtsanctie ook uit zijn dossier zou worden verwijderd. Ook is het ontslag niet openbaar gemaakt, zodat er geen bredere reputatieschade kan zijn. Dit betekent volgens het EHRM dat art. 8 EVRM niet van toepassing is. Gelet op deze overwegingen concludeert het EHRM ook dat art. 14 in relatie tot art. 8 EVRM niet van toepassing is, en dat ook de discriminatieklacht niet-ontvankelijk is.

Klager heeft in de tweede plaats gesteld dat art. 10 en 14 EVRM zijn geschonden doordat zijn ontslag was ingegeven door de inhoud van zijn openbare internetdagboek. De ontslagbeslissing had een voldoende basis in nationaal recht, nu volgens de relevante wetgeving alle docenten een inspanningsverplichting hebben om een goede 'morele attitude' bij de leerlingen aan te kweken. De nationale rechter heeft de uitingen in het dagboek gekwalificeerd als profaan, obscene en seksueel, maar heeft niet toegelicht waarom die uitingen in strijd zouden zijn met de in Polen bestaande goede zeden. Evenmin is aandacht besteed aan het feit dat het blog alleen was gericht op volwassen lezers en aan het ontbreken van enige negatieve impact op de leerlingen – al werd het door sommigen van hen wel bekeken. Klager heeft ook niet actief geprobeerd onzedelijke informatie aan de studenten door te geven. Het Hof merkt verder op dat de kwestie moet worden gezien tegen de achtergrond van de negatieve houding jegens LHBTI in Polen. Al met al zijn er onvoldoende relevante redenen aangevoerd voor de inbreuk die het ontslag heeft gemaakt op art. 10 EVRM, zodat deze bepaling is geschonden (4 stemmen tegen 3).

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 13-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0213JUD005631015

Zaaknummer: 56310/15

Wetsartikelen: EVRM art. 8 en EVRM art. 10

RECHTSPRAAK

**Romanchenko en Kharazishvili t. Georgië, EHRM 18
februari 2025, nrs. 33067/22 en 37832/22**

In het kader van een strafrechtelijk onderzoek naar verkoop van sigaretten zonder accijnsafdracht is een machtiging gegeven om telefoons af te luisteren van mogelijk betrokken personen. Het EHRM overweegt dat de Georgische wetgeving weliswaar goed is ingericht, maar stelt ook vast dat in dit geval de toepassing tekort is geschoten in zorgvuldigheid. In het bijzonder is onvoldoende per individuele betrokkene gemotiveerd waarom de telefoons moesten worden afgeluisterd. Daardoor is art. 8 EVRM geschonden.

In 2020 initieerden de financiële onderzoeksdiensten in Georgië een strafrechtelijk onderzoek naar de verkoop van 400.000 pakjes sigaretten zonder afdracht van accijnzen, waardoor een illegale winst was behaald van zo'n 270.000 euro. De sigaretten waren geïmporteerd door het bedrijf waarvan eerste klagster de directeur is; tweede klager is haar echtgenoot. In verband met het onderzoek is besloten de telefoons af te luisteren van klagers. Klagers zijn daarvan na afloop van het onderzoek op de hoogte gesteld en hebben toen ook de nodige informatie gekregen. Op basis daarvan hebben zij de wettigheid van het afluisteren aangevochten, maar zonder succes.

Voor het EHRM hebben klagers gesteld dat het afluisteren van hun telefoons in strijd was met art. 8 EVRM. Het Hof stelt voorop dat de beslissing tot afluisteren een toereikende wettelijke grondslag had. Die grondslag voldeed bovendien aan de daaraan te stellen eisen van precisie, zorgvuldigheid en rechtsbescherming. Problematisch is echter dat de rechterlijke machtiging van het afluisteren van klagers' telefoons nauwelijks enige motivering bevatte, maar alleen zonder nadere onderbouwing stelde dat er een redelijke verdenking was jegens klagers en dat zij banden konden hebben met andere voor het onderzoek relevante personen. De machtiging was bovendien niet alleen op de telefoons van klagers gericht, maar ook op die van anderen, zonder dat dat per individueel geval is toegelicht. Deze tekortkomingen acht het EHRM zodanig dat die een schending opleveren van art. 8 EVRM.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 18-02-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0218JUD003306722

Zaaknummer: 33067/22 en 37832/22

Wetsartikelen: EVRM art. 8

RECHTSPRAAK

Secară t. Roemenië, EHRM 28 januari 2025 (ontv.besl.), nr. 56658/22

Secară is in hoger beroep strafrechtelijk veroordeeld, onder meer op basis van verklaringen van getuigen die niet in persoon zijn gehoord. Zij heeft cassatieberoep ingesteld, maar naar Roemeens recht is cassatie op deze grond niet mogelijk. Daarop heeft klaagster een klacht ingediend bij het EHRM. Het EHRM overweegt dat klaagster had moeten weten dat zij geen effectief rechtsmiddel voorhanden had in de vorm van cassatie. Zij had daarom al meteen na het oordeel in hoger beroep haar EHRM-klacht moeten indienen. Nu zij dat niet heeft gedaan, is de zesmaandentermijn ongebruikt verstreken en is de klacht op die grond niet-ontvankelijk.

Klaagster is in 2013 strafrechtelijk vervolgd op verdenking van belastingontduiking en witwassen. In 2020 werd zij vrijgesproken omdat haar schuld niet buiten iedere gerede twijfel was komen vast te staan. Het openbaar ministerie stelde hoger beroep in tegen de vrijspraak omdat in eerste aanleg niet alle relevante getuigen waren gehoord. Dit gebeurde in hoger beroep alsnog voor vier getuigen; enkele andere te horen getuigen konden niet voor het hof van beroep verschijnen, zodat moest worden volstaan met het voorlezen van hun verklaringen. Dit leidde in 2021 alsnog tot veroordeling van klaagster tot een voorwaardelijke gevangenisstraf. Op haar beurt heeft klaagster hiertegen cassatie ingesteld, maar haar cassatieberoep is op formele gronden afgewezen.

Voor het EHRM heeft klaagster gesteld dat de veroordeling in hoger beroep in strijd is met art. 6 lid 1 en lid 3 (d) EVRM omdat niet alle getuigen bij het beroepshof zijn gehoord. Het Hof stelt voorop dat in hoger beroep de procedure volledig moest worden overgedaan en dat vervolgens op beperkte gronden cassatie kon worden ingesteld. In het onderhavige geval was er geen mogelijkheid voor klaagster om in cassatie op te komen tegen de juridische gebreken bij het horen van de verdachten. Klaagster had dit kunnen en moeten weten en had zich ook

moeten realiseren dat de klachttermijn van zes maanden bij het EHRM al vanaf het moment van de uitspraak in hoger beroep begon te lopen. Zij heeft echter pas een klacht ingediend nadat het cassatiehof over haar zaak had beslist. Daardoor was de (pre-Protocol 15 geldende) termijn van zes maanden toen al verstreken. Dat betekent dat de klacht bij het EHRM op die grond niet ontvankelijk is.

Instantie: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Datum uitspraak: 28-01-2025

ECLI: ECLI:CE:ECHR:2025:0128DECo05665822

Zaaknummer: 56658/22

Wetsartikelen: EVRM art. 6 lid 1 en EVRM art. 6 lid 3 (d)

ANNOTATIE

R.F. e.a. t. Duitsland (EHRM, nr. 46808/16) – Geen duomoederschap van rechtswege voor de genetische moeder

M.J. Vonk en L.A. van Roermund

Inleiding

1. De zaak *R.F e.a. t. Duitsland* betreft de weigering door Duitsland om het juridisch moederschap van een genetische moeder automatisch toe te kennen. Het feit dat een vrouwelijke geregistreerde partner van de (geboorte)moeder alleen door adoptie juridisch moeder kan worden, is volgens het EHRM niet in strijd met art. 8 juncto art. 14 EVRM. Dit geldt ook indien zij de genetische moeder van het kind is. Deze uitspraak roept fundamentele vragen op over de basis van ouderschap (zoals genetisch, intentioneel of sociaal ouderschap). Daarnaast biedt deze uitspraak geen directe grondslag voor een mogelijke invoering van duomoederschap in Duitsland.

2. Deze annotatie begint met een uiteenzetting van de feiten. Vervolgens worden enkele overwegingen van het EHRM over art. 8 juncto art. 14 EVRM besproken. In het kader van artikel 8 EVRM ligt de nadruk op de beoordelingsmarge van Duitsland en belangenafwegingen over het recht op eerbiediging van het gezins- en privéleven. Daarna worden overwegingen over artikel 14 EVRM besproken en sluit de annotatie af met een toekomstperspectief voor Duitsland.

Feiten

3. In deze zaak waren er drie verzoekers: een verzoeker met de Franse nationaliteit (de geboortemoeder M.-C A.-F. - hierna vrouw A) en twee verzoekers met een Duitse nationaliteit (de genetische moeder C.F. - hierna vrouw B) en R.F (het kind). Alle drie de verzoekers wonen in Duitsland. Vrouw A en vrouw B hebben sinds 2010 een geregistreerd partnerschap. Ten tijde van hun partnerschap is het kind verwekt met behulp van in-vitro fertilisatie in een Belgische kliniek, waarbij een eikel van vrouw B is bevrucht met het zaad van een anonieme donor. Vervolgens is het embryo bij vrouw A ingebracht en is het kind in 2013 in Keulen

geboren.

4. Een genetische test uit 2013 heeft met bijna 100% zekerheid bevestigd dat vrouw B de genetische moeder is van het kind. Ondanks de genetische band tussen vrouw B en het kind wordt in Duitsland, net als in veel andere landen, alleen de geboortemoeder automatisch erkend als de juridische moeder (§ 1591 *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*).[1] Hierdoor is alleen vrouw A als juridische moeder van R.F ingeschreven in het geboorteregister en vermeld op de geboorteakte. Gezien de afwezigheid van een juridische vader, verzochten klagers om ook vrouw B als juridische moeder in te laten schrijven en te vermelden.[2] Dit verzoek werd zowel door het Hof van Beroep (*Oberlandesgericht*) in Keulen als na een grondwettelijk beroep bij het Federale Constitutionele Hof (*Bundesverfassungsgericht*) afgewezen. Hierdoor had vrouw B alleen de mogelijkheid om het kind te adopteren. Dit (partner)adoptieverzoek werd in oktober 2015 door de familierechtbank in Keulen toegewezen.

5. In 2016 wendden de verzoekers zich tot het EHRM (hierna Hof). De verzoekers klaagden op grond van art. 8 EVRM (het recht op eerbiediging van privé- en gezinsleven) over de weigering van de Duitse autoriteiten om vrouw B, die de genetische moeder is van R.F., tevens als juridische moeder te erkennen. Zij voerden aan dat de adoptie van R.F. door vrouw B de schade die zij hebben geleden niet heeft hersteld.

img alt="" src="https://assets.budh.nl/updates/ehrc-updates/afbeelding_ehrc.jpg" style="height:209px; width:440px">

Ontvankelijkheid en uitspraak artikel 8 EVRM

6. Het Hof stelde vast dat de klachten ontvankelijk waren en dat art. 8 EVRM van toepassing was. Net als in eerdere rechtspraak oordeelde het Hof dat een geregistreerd partnerschap van twee samenwonende vrouwen en het kind dat door een van hen samen met haar partner was gebaard en opgevoed, kwalificeert als ‘gezinsleven’ in de zin van art. 8 EVRM. Daarnaast is sprake van ‘privéleven’ in de zin van art. 8 EVRM, aangezien dit begrip ook emotionele banden omvat tussen een volwassene en een kind, zelfs wanneer deze buiten traditionele verwantschapssituaties zijn ontstaan. Deze banden maken deel uit van het leven en de sociale identiteit van individuen. Bovendien vormt afstamming een fundamenteel aspect van de identiteit van een kind.[3]

7. Na de inhoudelijke beoordeling van art. 8 EVRM kwam het Hof tot de conclusie dat er geen schending was van het recht op eerbiediging van het gezinsleven of het privéleven van de verzoekers, zoals vastgelegd in art. 8 van het EVRM. In het vervolg van deze annotatie zullen we nader ingaan op aspecten van deze inhoudelijke beoordeling.

Een positieve verplichting en een ruime beoordelingsmarge

8. Het Hof heeft de klachten van verzoekers onderzocht vanuit de positieve verplichting van verdragsstaten om het recht op privé- en gezinsleven te eerbiedigen. Verzoekers voerden namelijk geen directe schending van hun rechten aan, maar wezen op de tekortkomingen in het Duitse recht die volgens hen hebben geleid tot de afwijzing van het verzoek om vrouw B als juridische moeder te erkennen. Bij de invulling van deze positieve verplichting hebben verdragsstaten een beoordelingsmarge. Deze beoordelingsmarge is ruim wanneer er geen consensus bestaat tussen de verdragsstaten. Dat is hier het geval, omdat slechts elf van de 46 lidstaten van de Raad van Europa toestaan dat twee vrouwen de status van juridische moeder automatisch kunnen verkrijgen.[4] Dit weerspiegelt dat kwesties rondom medisch geassisteerde voortplantingstechnieken, waaronder het vraagstuk van gefragmenteerd moederschap, complexe ethische vraagstukken met zich meebrengen.[5]

Een belangenafweging bij het recht op eerbiediging van gezinsleven en privéleven

9. Bij de beoordeling van de belangen van de verzoekers maakte het Hof, zoals gebruikelijk in dit soort zaken, een onderscheid tussen het recht op eerbiediging van het gezinsleven en het recht op eerbiediging van het privéleven.[6] Allereerst was er geen schending van het recht op eerbiediging van gezinsleven, omdat de niet-erkenning van rechtswege van de ouder-kindrelatie tussen vrouw B en het kind geen significante invloed heeft gehad op het genot van het gezinsleven van verzoekers. Zo hadden de verzoekers geen bijzondere moeilijkheden gemeld in het dagelijks verloop van hun gezinsleven, in vergelijking met andere gezinnen.

10. Daarnaast oordeelde het Hof dat er geen schending was van het recht op eerbiediging van het privéleven van alle drie de verzoekers. Daarbij heeft het Hof de klachten van de moeders (vrouw A en vrouw B) en de klachten van het kind afzonderlijk behandeld. Het is niet verrassend dat de klacht van vrouw A niet slaagde. Het Hof oordeelde dat het ontbreken van een automatische erkenning van vrouw B als juridische moeder geen invloed had op het privéleven van vrouw A., aangezien zij reeds als juridische moeder werd erkend op basis van § 1591 BGB. Ook voor vrouw B en het kind werd geen inbreuk op hun privéleven aangenomen. Bij deze conclusie van het Hof kunnen echter wel enkele kanttekeningen worden geplaatst, waar wij hieronder nader op in zullen gaan.

Een a fortiori redenering op basis van hoogtechnologisch draagmoederschap

11. Net als voor vrouw A, werd ook voor vrouw B het ontbreken van automatisch juridisch moederschap niet gezien als een schending van haar rechten. Hierbij heeft het Hof geoordeeld dat bestaande redeneringen met betrekking tot erkenning van ouderschap na draagmoederschap *a fortiori* op de positie van vrouw B van toepassing zijn. [7] Het Hof brengt

in herinnering dat niet is vastgesteld dat art. 8 EVRM een verplichting voor lidstaten omvat tot automatisch en directe erkenning van het juridisch ouderschap van een wensouder die tevens genetisch ouder is van een kind. Bij de vraag hoe de erkenning van dergelijk ouderschap geregeld wordt, hebben lidstaten een grote beoordelingsruimte. Bovendien heeft het EHRM in de zaak *D. t. Frankrijk* aangegeven dat waar de mogelijkheid tot adoptie bestaat in het interne recht, het niet onmogelijk is om een familierechtelijke betrekking tot stand te brengen tussen ouder en kind en er dus geen sprake is van een ongerechtvaardigde inbreuk op art. 8 EVRM.[8] Op basis van deze argumentatie concludeert het Hof dat Duitsland niet tekortgeschoten is in zijn verplichting om het recht op eerbiediging van het privéleven van vrouw B te waarborgen door van haar te verlangen een adoptieprocedure te doorlopen.

12. Het Hof heeft vermoedelijk voor een *a fortiori* redenering gekozen, vanwege het ontbreken van een rechtsnorm in deze concrete zaak.[9] Bij deze *a fortiori* redenering door het Hof, op basis van jurisprudentie over hoogtechnologisch draagmoederschap, kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst. Een *a fortiori* redenering houdt in dat een bepaalde regel, gezien zijn toepassingsgebied, in een andere situatie des te meer van toepassing is.[10] De vraag is dan waarop de *a fortiori* redenering ziet. Als de redenering ziet op het feit dat lidstaten onder art. 8 EVRM het ouderschap van een wensouder met een genetische band met het wenskind, dat in het buitenland is ontstaan, niet automatisch en direct hoeven te erkennen, maar dat dit bijvoorbeeld ook via een adoptieprocedure kan lopen, dan is de vraag hoe overtuigend deze redenering is. Want hoewel vrouw B, net als een wensmoeder bij (hoog)technologisch draagmoederschap, zowel de genetische als de intentionele moeder is, is haar positie wezenlijk anders. Vrouw B wilde samen met de geboortemoeder als juridische moeder worden erkend, en niet in plaats van haar. Terwijl bij hoogtechnologisch draagmoederschap, de genetische moeder doorgaans als juridische moeder erkend wil worden in plaats van de draagmoeder. Tevens interessant in deze context zijn bezwaren uit recente literatuur: tijdens de Duitse adoptieprocedure moet allerlei informatie worden overlegd door de potentiële adoptiefouder, van inkomstgegevens, medische gegevens tot gegevens over een mogelijke strafrechtelijke veroordeling.[11] Het overleggen van dergelijke zeer persoonlijke gegevens is echter niet noodzakelijk voor ouderschap van rechtswege. Met name wanneer de potentiële adoptiefouder tevens de genetische moeder is van het kind, rijst de vraag of dit proportioneel is.

Het recht op afstammingsinformatie en een fragmentatie van moederschap

13. Tot slot behandelde het Hof de klacht van het kind over het feit dat zijn genetische band met vrouw B niet wettelijk werd erkend, waardoor volgens hem zijn recht op afstammingsinformatie werd geschonden. In lijn met de jurisprudentie benadrukte het Hof allereerst dat het belang van het kind voorrang heeft. Daarbij trok het Hof een parallel met

(internationale) draagmoederschapszaken en stelde dat er een afweging moest worden gemaakt tussen het belang van het kind en de beoordelingsmarge van verdragsstaten.[12]

14. Het Hof merkte op dat de Duitse wetgever in dit verband gefragmenteerd moederschap heeft willen voorkomen, om het kind te beschermen tegen conflicten tussen degenen die aanspraak maken op een moederrol. Het Hof heeft hier het belang van het kind expliciet meegewogen. Vooral in gevallen van medisch geassisteerde voortplanting, waarbij verschillende personen betrokken kunnen zijn, is vanuit het oogpunt van rechtszekerheid wetgeving met een absoluut karakter toelaatbaar. Bij de beoordeling van de gevolgen van dergelijke wetgeving moet worden meegewogen dat in het kader van een adoptieprocedure passende oplossingen voor het specifieke geval kunnen worden gevonden, zoals in het geval van vrouw B.[13]

Het discriminatieverbod in artikel 14 EVRM

15. In samenhang met het beroep op art. 8 EVRM, deden verzoekers tevens een beroep op art. 14 EVRM (het discriminatieverbod). De verzoekers stelden dat er sprake is van een ongelijke behandeling ten opzichte van een gehuwd heteroseksueel paar die gebruik hebben gemaakt van eicel- en spermadonatie. Dit beroep slaagde echter eveneens niet. De klacht werd kennelijk ongegrond en daarom niet-ontvankelijk verklaard op grond van art. 35 lid 3 a EVRM. De ongelijke behandeling ten opzichte van een huwelijk tussen verschillende seksen werd namelijk gerechtvaardigd door objectieve en redelijke gronden.

16. De uitleg van het Hof past binnen bredere rechtspraak met betrekking tot art. 14 EVRM. Zo werd in de zaak *D. t. Frankrijk* door het Hof geoordeeld dat het verschil in behandeling van Franse kinderen die via draagmoederschap in het buitenland zijn geboren en andere Franse kinderen niet onoverkomelijk was voor het vaststellen van een juridische ouder-kindrelatie. In plaats daarvan werd adoptie vereist om de juridische relatie met de genetische moeder te erkennen. Het Hof accepteerde dat dit verschil in behandeling een redelijke en objectieve rechtvaardiging had, gebaseerd op de wetgeving die beoogde te waarborgen dat de rechter in elk geval vaststelt of het vestigen van een juridische relatie in het belang van het kind was, met het oog op de risico's van draagmoederschap in landen waar het niet toegestaan is.[14]

Onzekere vooruitzichten voor de toekomst in Duitsland

17. In 2017 werd het huwelijk voor paren van gelijk geslacht in Duitsland opengesteld. Desondanks is het Duitse afstammingsrecht niet aangepast.[15] Hierdoor was in deze zaak vrouw B wel de genetische, sociale en intentionele ouder van het kind, maar niet automatisch de juridische moeder.[16] Dit roept vragen op over de fundamenteën van het afstammingsrecht: moet de bepaling van ouderschap in de toekomst gebaseerd worden op genetisch,

intentioneel of sociaal ouderschap? Deze zaak heeft een aantal interessante en nog onopgeloste juridische vragen opgeworpen die vooralsnog niet beantwoord zijn.[17]

18. Bovendien biedt deze uitspraak van het Hof geen directe grondslag voor een mogelijke invoering van duomoederschap in Duitsland.[18] Daarnaast is het, gezien de recente Bondsdagverkiezingen in Duitsland, onduidelijk of er op korte termijn een voorstel voor de invoering van duomoederschap zal worden ingediend.[19]

L.A. van Roermund, promovenda Familierecht, Radboud Universiteit Nijmegen

M.J. Vonk, hoogleraar Internationaal en Europees Personen- en Familierecht, Radboud Universiteit Nijmegen

[1] In Nederland geldt eenzelfde bepaling; art. 1:198 lid 1 onder a Burgerlijk Wetboek.

[2] In Nederland is dit onder bepaalde voorwaarden mogelijk op grond van art. 1:198 lid 1 sub b BW. Dit biedt de mogelijkheid dat duomoederschap in Nederland automatisch ontstaat. Wanneer niet aan de voorwaarden van art. 1:198 lid 1 sub b BW wordt voldaan, kan de meemoeder het kind erkennen op basis van art. 1:204 lid 1 BW. Hierdoor heeft de zaak die in deze annotatie wordt besproken (*R.F. e.a. t. Duitsland*) slechts beperkte relevantie voor Nederland.

[3] Zie voor eenzelfde redenering *Menneson t. Frankrijk*, EHRM 26 juni 2014, nr.65192/11, ECLI:CE:ECHR:2014:0626JUD006519211 en *Labassee t. Frankrijk*, EHRM 26 juni 2014, nr. 65941/11, ECLI:CE:ECHR:2014:0626JUD006594111, «EHRC» 2014/222 m.nt. Koffeman.

[4] Zie ook www.rainbowmap.ilga-europe.org. In sommige landen, zoals in casu Duitsland, bestaat er geen mogelijkheid voor automatisch duomoederschap, maar kan duomoederschap echter wel tot stand komen via bijvoorbeeld adoptie.

[5] Met ‘gefragmenteerd moederschap’ wordt bedoeld dat er twee (biologische) moeders bestaan: de genetische moeder (die haar eikel bijdraagt) en de geboortemoeder.

[6] *K.K. e.a. t. Denemarken*, EHRM 6 december 2022, nr.25212/21, ECLI:CE:ECHR:2022:1206JUD002521221, «EHRC» 2023/0008 m.nt. Vonk & Cammu, par. 48.

[7] Hoogtechnologisch draagmoederschap houdt in dat de bevruchting van een eikel van een wensmoeder met een zaadcel plaatsvindt in het laboratorium, waarna het embryo in de baarmoeder van een draagmoeder wordt geplaatst.

[8] *D. t. Frankrijk*, EHRM 16 juli 2020, nr.11288/18, ECLI:CE:ECHR:2020:0716JUD001128818, «EHRC» 2020/0205, par. 70-71.

[9] H. Kloosterhuis, 'De rationele reconstructie van a fortiori-argumenten in rechterlijke uitspraken', in: H. van den Bergh (red.), *Taalgebruik ontrafeld*, p. 130.

[10] Een voorbeeld van een *a fortiori* redenering betreft het volgende: "Als het behoud van dolfijnen valt onder art. 65 UNCLOS (zeezoogdieren), dan geldt *a fortiori* hetzelfde voor walvissen.", zie Alina Miron, 'Chapter 9: Per Argumentum a Fortiori', in: Joseph Klingler, Yuri Parkhomenko, e.a. (red.), *Between the Lines of the Vienna Convention? Canons and Other Principles of Interpretation in Public International Law*, Alphen a/d Rijn: Kluwer Law International 2018, p. 197.

[11] In V. Suhr, 'R.F. and Others v. Germany – A Missed Opportunity for Rainbow Families?', *EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 12 februari 2025, www.eljiltalk.org. wordt beargumenteerd dat de verplichting om je eigen genetische kind te adopteren kan worden gezien als een inbreuk en zelfs schending van het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven, op zichzelf en in samenhang met het discriminatieverbod. De auteur beschrijft dat onder andere tijdens de Duitse adoptieprocedure veel privégegevens moeten worden verstrekt, bijvoorbeeld over de gezondheid, het inkomen en een eventueel strafblad van de verzoeker(s). Daarnaast inspecteert het jeugdwelzijnskantoor de gezinssituatie en stelt vragen over de relatie tussen de moeders, hun kindervens en hun familieachtergrond.

[12] Zie bijvoorbeeld *K.K. e.a. t. Denemarken*, EHRM 6 december 2022, nr.25212/21, ECLI:CE:ECHR:2022:1206JUD002521221, «EHRC» 2023/0008 m.nt. Vonk & Cammu, par. 53.

[13] Het oordeel van het Hof was anders geweest indien de mogelijkheid van adoptie niet had opengestaan. Zie bijvoorbeeld *K.K. e.a. t. Denemarken*, EHRM 6 december 2022, nr.25212/21, ECLI:CE:ECHR:2022:1206JUD002521221, «EHRC» 2023/0008 m.nt. Vonk & Cammu, par. 72-77.

[14] *D.t. Frankrijk*, EHRM 16 juli 2020, nr.11288/18, ECLI:CE:ECHR:2020:0716JUD001128818, «EHRC» 2020/0205, par. 84-89.

[15] V. Suhr, 'R.F. and Others v. Germany – A Missed Opportunity for Rainbow Families?', *EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 12 februari 2025, www.eljiltalk.org.

[16] C. von Bary, 'Social Parenthood in Germany', in: C. Huntington, C. von Bary & C.G. Joslin, *Social Parenthood in Comparative Perspective*, New York: NYU Press 2018, p. 161.

[17] L. Chebout, 'Stiefmütterliche Behandlung: Wie der EGMR in R.F. und andere gegen

Deutschland am eigentlichen Problem vorbei entscheidet', *VerfBlog*, 2024/11/19.

[18] Op dit moment liggen er zes zaken over duomoederschap van rechtswege bij het *Bundesverfassungsgericht*, zie L. Chebout, 'Stiefmütterliche Behandlung: Wie der EGMR in R.F. und andere gegen Deutschland am eigentlichen Problem vorbei entscheidet', *VerfBlog*, 2024/11/19; www.nodoption.de (Verfassungsbeschwerde).

Wat de ongrondwettigheid van de huidige afstammingswet in Duitsland betreft, hebben in 2021 vier familierechtbanken een specifiek verzoek tot rechterlijke toetsing ingediend bij het Bundesverfassungsgericht: KG, Beschluss vom 24. März 2021 - 3 UF 1122/20; OLG Celle, Beschluss vom 24. März 2021 - 21 UF 146/20; AG Brandenburg an der Havel, Beschluss vom 27. September 2021 - 41 F 132/21 und AG München, Beschluss vom 11. November 2021 - 542 F 6701/21. De procedures zijn aanhangig bij het Bundesverfassungsgericht onder de nummers 1 BvL 1/21, 1 BvL 2/21, 1 BvL 7/21 en 1 BvL 1/22.

[19] Dit argument is afkomstig van C. Schmidt, 'Keine konventionsrechtliche Verpflichtung zur Einführung einer Co-Mutterschaft', *NZ Fam* 2014/1144.